

University
of Wrocław

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2009, 4(118), p. 147–166

TEISINIAI KŪRINIŲ PANAUDOJIMO KARIKATŪRAI IR PARODIJAI KRITERIJAI

Jūratė Usonienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4587
Elektroninis paštas ckk@mruni.eu

Pateikta 2009 m. lapkričio 16 d., parengta spausdinti 2009 m. gruodžio 1 d.

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamas vienas iš autorių turtinių teisių apribojimų – kūrinio panaudojimas karikatūrai ir parodijai. Kūrinių panaudojimo parodijai išimtis yra svarbus visuomenės teisė į informaciją, žodžio ir kūrybos laisvę užtikrinantis įrankis, leidžiantis, laikantis nustatytų sąlygų, panaudoti kūrinį be autoriaus leidimo ir nemokant jam autorinio atlyginimo. Straipsnyje nagrinėjamas išimties teisinis reguliavimas tarptautiniuose autorių teisių teisinės apsaugos aktuose, Europos Sąjungos teisėje, pasirinktose užsienio valstybėse (Prancūzijoje, Belgijoje, JAV ir Jungtinėje Karalystėje) bei Lietuvoje. Straipsnyje atskleidžiama parodijos išimties paskirtis ir teisiniai kriterijai, pagal kuriuos užsienio ir Lietuvos teismai vertina, ar konkretus kūrinio panaudojimas patenka į autorių turtinių teisių išimties apimtį. Didžiausias dėmesys skiriamas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčiai byloje M. D., A. J., K. P. ir UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“, kurioje pirmą kartą Lietuvoje įvardyti parodijos išimties kriterijai. Straipsnis baigiamas išvadomis, kurios apibendrina pagrindines parodijos išimties taikymo taisykles.

Reikšminiai žodžiai: autorių teisė, autorių turtinės teisės, autorių turtinių teisių apribojimai, kūrinio panaudojimai karikatūrai ir parodijai.

Įvadas

Autorių teisių apribojimų klausimas šiandien yra ypač suaktyvėjusių diskusijų dalykas. Daugybę klausimų kelia susiformavusi autorių teisių apribojimų sistema, o ypač sudėtingas apribojimų praktinio įgyvendinimo klausimas. Galiojantis teisinio reguliavimo mechanizmas sulaukia kritikos, jam trūksta teisinio apibrėžtumo ir aiškumo. Vis dėlto bendra autorių teisių apribojimų problematika, sisteminiai šio instituto teisinio reguliavimo klausimai, trijų pakopų testo aiškinimas nėra tiesioginis šio straipsnio dalykas. Šiame straipsnyje analizuojamas vienas iš autorių turtinių teisių apribojimo atvejų – kūrinių panaudojimas parodijai ir karikatūrai. Parodijos išimtimi, kaip ir kai kuriomis kitomis, siekiama suderinti autoriaus interesus su visuomenės narių teise į informaciją bei žodžio ir saviraiškos laisvę. Imtis šio klausimo paskatino visiškai neseniai priimta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kurioje teismas turėjo progą plačiau išsakyti savo nuomonę dėl šios išimties turinio. Kita vertus, Lietuvos teisinėje literatūroje kūrinių panaudojimo karikatūrai ir parodijai klausimas plačiau nėra nagrinėtas¹. Taigi šiuo straipsniu siekiama išanalizuoti kūrinių panaudojimo parodijai teorines ir praktines problemas. Straipsnyje lyginamuoju aspektu nagrinėjamas parodijos išimties teisinis reglamentavimas, šios išimties aiškinimas teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, atskleidžiami kriterijai, leidžiantys atriboti kūrinių panaudojimą parodijai nuo autorių teisių pažeidimo.

1. Parodijos išimties teisinis reglamentavimas ir parodijos samprata

1.1. Teisės aktai, numatantys parodijos išimtį

Nei Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos², nei Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis³, nei Sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba⁴ tiesiogiai apribojimo, susijusio su kūrinių panaudojimu parodijai, nenumato. Parodijos išimtis yra numatyta Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyvos 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo⁵ 5 straipsnyje.

- 1 Nagrinėjamos išimties turinį yra aptaręs V. Mizaras monografijoje „Autorių teisė“. Žr.: Mizaras, V. *Autorių teisė*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 627–628.
- 2 Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-988.
- 3 Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties ratifikavimo. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 32-1056.
- 4 Lietuvos Respublikos bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT 1947), baigiamojo dokumento, išreiškiančio daugiašalių derybų dėl prekybos Urugvajaus raundo rezultatus, sutarties dėl civilinės aviacijos orlaivių prekybos, Lietuvos prisijungimo prie Marakešo sutarties, įsteigiančios Pasaulio prekybos organizaciją, protokolo, Lietuvos Respublikos ir Jungtinių Meksikos Valstijų supratimo memorandumo dėl geografinių nuorodų apsaugos ir darbo grupės dėl Lietuvos stojimo į Pasaulio Prekybos Organizaciją ataskaitos ratifikavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 46-1619. Toliau – TRIPS sutartis.
- 5 OL L 167, 2001 6 22, p. 10–19. Toliau – Informacinės visuomenės direktyva.

Čia nurodyta, kad valstybės narės gali numatyti atgaminimo ir viešo paskelbimo teisės išimtis arba apribojimus, kai kūrinys *naudojama(s) karikatūrai, parodijai ar pastišui*. Taigi direktyva suteikia teisę valstybėms narėms savo įstatymuose numatyti parodijos išimtį. Visi minėti teisės aktai⁶ reikalauja, kad autorių turtinių teisių apribojimais, taigi ir kūrinių panaudojimas parodijai, atitiktų trijų pakopų testo reikalavimus, t. y. išimtis būtų taikoma atskirais numatytais atvejais, neprieštarautų įprastam kūrinių naudojimui ir nepagrįstai nepažeistų autoriaus interesų.

Nacionaliniai įstatymai šiuo požiūriu nėra vienodi. Daugelyje kontinentinės teisės valstybių parodijos išimtis yra numatyta tiesiogiai (Prancūzija, Belgija, Ispanija, Šveicarija), bendrosios teisės valstybėse parodijos yra leidžiamos taikant *fair use* (JAV) arba *fair dealing* (Jungtinė Karalystė) doktrinas.

Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodekso L.-122-5 straipsnyje numatyta, kad paskelbto kūrinių autorius negali uždrausti parodijos, karikatūros ir pastišo, su sąlyga, kad laikomasi žanro taisyklių. Taigi autorius neturi galimybės uždrausti kūrinių panaudojimo parodijai, karikatūrai ir pastišui. Prancūzijos teismai ir doktrina išskiria kelis teisinius kriterijus, kurie leidžia identifikuoti kūrinių panaudojimą parodijai (šie kriterijai analizuojami straipsnio 2 dalyje). Belgijos autorių teisių įstatymo 22 straipsnis numato, kad kai kūrinys yra paskelbtas, autorius negali uždrausti karikatūros, parodijos ir pastišo, su sąlyga, kad kūriniu naudojama sąžiningai. Kaip matyti, nagrinėjamo Belgijos įstatymo nuostata yra labai artima Prancūzijos teisiniam reguliavimui, tačiau teismų praktika, kaip matysime, leidžia siauresnį, palyginti su Prancūzija, šios išimties taikymą.

Bendrosios teisės valstybės turi kitą apribojimų teisinio reglamentavimo sistemą, todėl šiose valstybėse parodijos išimtis tiesiogiai nėra nustatyta, o kūrinių panaudojimas parodijos tikslams yra leidžiamas naudojantis *fair dealing* (Jungtinė Karalystė) ir *fair use* (JAV) doktrina. Jungtinėje Karalystėje autorių teisių išimtis yra suformuluotos kaip *faire dealing* atvejais. 1988 m. Autorių teisių įstatymas numato galimybę sąžiningai pasinaudoti kūriniu be autoriaus leidimo, jei tai daroma nekomerciniais tyrimų ar asmeninių studijų, kritikos ir apžvalgos bei informacijos apie einamuosius įvykius tikslais. Šis tikslų sąrašas yra baigtinis, taigi konkretus kūrinių panaudojimo be autoriaus sutikimo atvejis turi būti sąžiningas ir tiesiogiai atitikti vieną iš išvardytų tikslų, kurie teismų praktikoje yra aiškinausiai siaurai⁷. Atsižvelgiant į tai kūrinių panaudojimas parodijai gali būti labai ribotos apimties: galimos tik parodijos, kurių tikslas yra susijęs su kritika ir apžvalga. Taip pat Jungtinės Karalystės doktrinoje nurodoma, kad nesant specialaus reguliavimo kūrinių panaudojimas parodijai yra problemiškas asmeninių neturtinių autoriaus teisių ir reikalavimo tinkamai įvardyti naudojamo kūrinių autorių, kai kūriniai naudojami apžvalgos ir kritikos tikslais, požiūriu⁸. Kita vertus, Jungtinėje Karalystėje autorių teisių pažeidimas yra pripažįstamas tik tuo atveju, jei yra nukopijuota esminė kūrinių dalis, to-

6 Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos 9 straipsnis, Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties 10 str., TRIPS sutarties 13 straipsnis, Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 5 dalis.

7 Žr.: *Copinger and Skone James on copyright*. 15th. Garnett, K.; Davies, G.; Harbottle, G. (eds.). London: Sweet and Maxwell, 2005, p. 481.

8 Žr.: *Copinger and Skone James on copyright*. 15th. Garnett, K.; Davies, G.; Harbottle, G. (eds.). London: Sweet and Maxwell, 2005, p. 493.

dėl tos parodijos, kuriose panaudota neesminė kūrinio dalis, nepatenka į autoriaus teisių monopolį. Įdomu tai, kad Jungtinėje Karalystėje, nepaisant to, kad šioje valstybėje susiformavusi ilgametė rafinuoto humoro tradicija, teismų praktikos šiuo klausimu beveik nėra. Vis dėlto doktrinoje pripažįstama, kad kūrinių panaudojimo parodijai poreikis egzistuoja ir todėl jau kurį laiką svarstoma galimybė Informacinės visuomenės direktyvos nuostata dėl parodijos išimties perkelti į Jungtinės Karalystės teisę, tiesiogiai numatant išimtį dėl kūrinių panaudojimo karikatūrai, parodijai ir pastišui⁹. JAV parodijos išimtis patenka į *fair use* atvejus, kurie leidžia neatlygintiną kūrinių panaudojimą, jei jie atitinka 1976 m. Autorių teisių įstatymo 107 straipsnyje kodifikuotas teismų praktikos suformuotas *fair use* sąlygas. JAV *fair use* doktrina yra siejama su kūrybingumo skatinimu, kuris yra įvardijamas kaip pagrindinis autorių teisių apsaugos tikslas¹⁰. Paprastai tariant *fair use* doktrina leidžia pasinaudoti kūriniais, kai šis panaudojimas yra sąžiningas. Vertinant, ar kūrinio panaudojimas yra sąžiningas, atsižvelgiama į kūrinio panaudojimo tikslą, panaudoto saugomo kūrinio pobūdį, panaudotos kūrinio dalies apimtį ir svarbą, kūrinio panaudojimo poveikį kūrinio esamai ar potencialiai rinkai ar kūrinio vertei, o esminis kūrinio panaudojimo reikalavimas yra susijęs su transformuojančiu, kūrybiniu kūrinio panaudojimu¹¹. Taigi parodijos, atitinkančios *fair use* sąlygas, yra pripažįstamos kaip sąžiningo panaudojimo atvejai.

Lietuvoje parodijos išimtis numatyta Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo¹² 25 straipsnyje, kuriame teigiama, kad *leidžiama be autoriaus ar kito autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo panaudoti kūrinį karikatūrai ar parodijai*. Parodijos išimtis Lietuvos teisėje atsirado 2003 m. kovo 5 d. priėmus naują ATGTĮ redakciją¹³ ir siejama su Informacinės visuomenės direktyvos perkėlimu į nacionalinę teisę. Kaip matyti, ATGTĮ numatyta išimtis neapima pastišo, kurį leidžia Informacinės visuomenės direktyva. Kaip nurodo V. Mizaras, pastišas nenumatytas, nes tokia išimtis nereikalinga, mat pastišas yra stiliaus, kurio autorių teisė nesaugo, imitacija¹⁴.

1.2. Parodijos samprata ir parodijos išimties tikslas

Parodijos išimties tėvyne laikoma Prancūzija. Šios išimties dėka kūrinių naudotojai, kurie patys, sukūrę karikatūras, parodijas ir pastišus, tampa autoriais, gali laisvai pasinaudoti saugomais objektais humoristiniais tikslais. Taip užtikrinama visuomenės

9 Žr.: Gower's Review of Intellectual Property [interaktyvus]. November 2006 [žiūrėta 2009-11-11]. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/d/pbr06_gowers_report_755.pdf>.

10 Kaip žinoma, JAV Konstitucijos 8 straipsnis įpareigojo Kongresą skatinti mokslo ir naudingųjų menų pažangą suteikiant autoriams ir išradėjams ribotam laikui išimtinę teisę į jų kūrinius ir išradimus.

11 Maniatis, S. M.; Gredley, E. Parody: A Fatal Attraction? Part 1: The Nature of Parody and its Treatment in Copyright. *E.I.P.R.* 1997, 19(7): 342, taip pat žr. šio straipsnio 2 dalį.

12 Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598. Toliau tekste – ATGTĮ.

13 Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 28-1125.

14 Žr.: Mizaras, V. *Autorių teisė*, p. 628.

narių teisė laisvai reikšti savo mintis, kritikuoti esamus kūrinis, pabrėžti, išryškinti kūrinių neigiamas, kritikuotinas savybes, o kartais – parodijuoti, šaržuoti visuomeninius, politinius reiškinius. Kaip nurodoma doktrinoje, parodijos išimtis, kaip ir citavimo išimtis, tiesiogiai susijusi su žodžio laisve, kuri neišvengiamai lemia tam tikrus autorių teisių apribojimus¹⁵. Žodžio laisvės poveikis intelektinės nuosavybės teisei apsaugai yra toks stiprus, kad kai kuriais atvejais net ir nesant įstatymo numatytos išimties saugomo objekto panaudojimas yra leidžiamas, kaip antai, Prancūzijos teismai pripažino galimybę parodijuoti prekės ženklą, nes tai susiję su žodžio laisvės realizavimu, nors prekės ženklo parodijavimo išimtis įstatyme nėra numatyta¹⁶. Parodijos išimtis yra siejama ir su kitu autorių teisės tikslu – kūrybingumo skatinimu, nes paprastai parodija, karikatūra ar pastišas yra išvestiniai kūriniai. Taigi parodijos laisvė remiasi ne tik žodžio laisvės poreikiu, bet ir nuostata, kad žmogus, panaudojęs kūrinių parodijas, sukuria naują kūrinių¹⁷. Doktrinoje išreiškiama nuomonė, kad ir pačioje Informacinės visuomenės direktyvoje išimtis labiau grindžiama ne žodžio laisvės poreikiu, o kūrybiškumo skatinimu¹⁸.

Žodžio laisvė ir kūrybiškumas yra skatinami ne tik parodijos išimtimi. Tokių pačių tikslų yra siekiama citavimo bei kūrinių panaudojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais išimtimis. Nors šios išimtys yra susijusios ir kai kuriais atvejais sutampa, parodijos išimtis dažniausiai leidžia platesnį kūrinių panaudojimą nei, pavyzdžiui, leidžia kūrinių citavimas ar kūrinių panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Pirmiausia, parodijos išimtis taip, kaip ją reglamentuoja Lietuvos ir užsienio valstybių įstatymai arba kaip aiškina teismų praktika, nėra apribota konkrečiais panaudojimo būdais. Tai reiškia, kad parodijos išimtis gali būti taikoma visoms turtinėms autorių teisėms. Kūrinio panaudojimas karikatūrai ar parodijai pirmiausia susijęs su pirminio kūrinio atgaminimu ir pakeitimu arba adaptavimu. Taip pat ši išimtis leidžia kūrinių parodiją skelbti, įskaitant padarymą viešai prieinama kompiuterių tinklais, taip pat kūrinių atlikti ir kitais būdais jį naudoti parodijoje ar karikatūroje. Antra, parodijos išimtis paprastai nesaistoma kiekybiniais apribojimais parodijuojamo kūrinio apimties atžvilgiu¹⁹. Vadinasi, teoriškai galimas viso parodijuojamo kūrinio panaudojimas parodijai, jei, žinoma, toks panaudojimas atitinka parodijai keliamus reikalavimus. Trečia, panaudojant kūrinių parodijas ar karikatūras nėra būtina nurodyti pirminio kūrinio autoriaus vardo, panaudoto kūrinio pavadinimo ir jo šaltinio. Pati parodijos esmė, kaip matysime, grindžiama prielaida, kad parodijoje parodijuojamas kūrinys turi būti atpažįstamas. Taigi tikslingai kuriama aliuzija į parodijuojamą kūrinių, kuri visuomenė turi atpažinti, o kūrinio įvardijimas parodijoje iškreiptų parodijos kaip žanro paskirtį ir esmę. Ketvirta, parodija nėra ribojama nekomerciniais panaudojimo tikslais. Tai reiškia, kad parodija ir joje parodijuojamas kūrinys neturi būti naudojami tik nekomerciniame kontekste. Atvirkščiai, dažnai parodijos

15 Lucas, A.; Lucas, H.-J. *Traité de la propriété littéraire et artistique*. Paris: Litec, 2006, p. 318.

16 Lucas, A. Droits des auteurs. Droits patrimoniaux. Exceptions au droit exclusif (CPI, art. L. 122-5 et L. 331-4). *JurisClasseur*. Fasc. 1248. Fasc. 1248.

17 *Code de la propriété intellectuelle*. Commentaires et annotations par Pierre Sirinelli, Bertrand Warusfel, Sylviane Durrande. Paris: Dalloz, 2007, p. 149.

18 Angelopoulos, C. J. Freedom of Expression and Copyright: the Double Balancing Act. *I.P.Q.* 2008, 3: 346.

19 Tiesa, yra valstybių, pavyzdžiui, JAV ir Belgija, kuriose kiekybiniai apribojimai taikomi. Apie tai žr. toliau.

yra parodijuotojo pajamų ar pelno šaltinis. Žinoma, šio kūrinio panaudojimo parodijai ypatumo negalima vertinti visiškai laisvai, nes visais atvejais kūrinio panaudojimas parodijai turi atitikti trijų pakopų testo reikalavimus, konkrečiai neprieštarauti įprastam kūrinio panaudojimui ir nepagrįstai nepažeisti teisėtų autoriaus interesų. Taigi, atsižvelgiant į parodijos išimties suteikiamas plačias kūrinio panaudojimo galimybes, ši išimtis gali būti pavojinga autoriaus turtinėms teisėms, todėl labai svarbu šią išimtį išaiškinti tinkamai, taip kad ji atitiktų savo tikrąją paskirtį.

Parodija, karikatūra ir pastišas kaip kūrybos žanrai yra žinomi nuo neatmenamų laikų. Parodijuojami buvo ir antikos, ir viduramžių autorių kūriniai. Net M. de Servantezo romanas „Don Kichotas“ yra laikomas tobula viduramžių riterinių romanų parodija²⁰. Bandymų apibrėžti parodiją, karikatūrą ir pastišą kaip literatūros ir meno žanrus yra neišsemiamas gausybė. Antai *Tarptautinių žodžių žodynas* terminą „parodija“ apibrėžia taip: „parodija (gr. *parōdia* < *para* – prie + *ōdē* – giesmė): 1. kurio nors lit(eratūros) kūrinio, aktoriaus ar dainininko vaidybos, dainavimo manieros, rečiau muzikos, dailės kūrinio pajuokiamasis sekimas, mėgdžiojimas; komizmo išpūdis lit(eratūros) parodijoje pagrįstas neatitikimu tarp stiliaus (panašaus į mėgdžiojamąjį pirmavaizdį) ir idėjinių teminių motyvų (priešingų negu pirmavaizdžio), vaidybos, dainavimo parodijoje – mėgdžiojamojo atlikėjo manieros būdingų elementų hiperbolizacija; 2. paviršutiniškas, pajuokiamasis sekimas, pagrįstas išorės panašumo ir esmės nepanašumo komizmu“²¹. Karikatūra apibūdinama kaip grafikos žanras, satyrinis arba humoristinis piešinys, išjuokiantis arba pašėpiantis visuomeninio gyvenimo neigiamybes, žmogaus ydas²². Pastišas apibrėžtas kaip kelių autorių muzikinis kūrinys arba kompiliacinė opera²³. Šie apibūdinimai, be abejo, nėra vieninteliai ir išsamūs. Būtent dėl to parodijos, karikatūros ir pastišo kaip literatūros ir meno žanrų sampratų santykis su teisinėmis parodijos ir karikatūros kategorijomis yra ypatingas. Prancūzų mokslininkas H. Desbois teigė, kad parodija, karikatūra ir pastišas yra susiję su skirtingais kūriniais: parodija – muzikos kūriniais, pastišas – literatūros kūriniais, o karikatūra – su vaizduojamaisiais menais²⁴. Vis dėlto šiuolaikinėje teisės doktrinoje nesiūloma įsprausti teisinių parodijos, karikatūros ir pastišo sampratų į siaurus žanrinius rėmus²⁵. Pavyzdžiui, pastišas kaip žanras yra aiškinamas skirtingai, vieni autoriai teigia, kad tai kūrinio stilstikos panaudojimas²⁶, kiti – kad tai humoristinis muzikos kūrinys, kurį reikia atriboti nuo variacijos²⁷. Kita vertus, humoristinis kūrinys gali turėti ir parodijos, ir karikatūros, ir pastišo požymių, pavyzdžiui, Prancūzijoje nagrinėtoje byloje karikatūroje (dailės kūrinyje) buvo panaudotas eilėraštis, kurio pa-

20 Voorhoof, D. La liberté d'expression est-elle un argument légitime en faveur du non respect du droit d'auteur? La parodie en tant que métaphore. *Droit d'auteur et liberté d'expression*. Sous dir. de Alain Strowel et Francois Tulkens. Bruxelles: Larcier, 2006, p. 50.

21 *Tarptautinių žodžių žodynas*. Atsakingasis redaktorius V. Kvietkauskas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985, p. 367.

22 *Ibid.*, p. 236.

23 *Ibid.*, p. 369.

24 Žr.: Debois, H. *Le droit d'auteur en France*. Paris: Dalloz, 1978, p. 321.

25 Lucas, A., Lucas, H.-J., *Supra* note 15, p. 318.

26 Mizaras, V. *Supra* note 14, p. 628.

27 Žr.: Beremboom, A. *Le nouveau droit d'auteur*. Bruxelles: Larcier, 2005, p. 176.

grindu buvo sukurtas pastišas²⁸. Taigi mėginant kūrinio panaudojimo humoristiniame kontekste atvejus priskirti vienam iš žanrų neišvengiamai teisiniame kontekste kiltų neteisinių ginčų. Tuo tarpu teisiniam kūrinio panaudojimo įvertinimui yra svarbu, kad kito autoriaus kūrinį naudojantis asmuo laikytųsi teisinių parodijos išimties rėmų. Taigi kūrinį panaudojimą parodijai, karikatūrai ar pastišui žanrų prasme reikėtų aiškinti plačiai, o vertinant, ar humoristiniu kūrinio panaudojimu nebuvo pažeistos panaudoto kūrinio autorių teisės, atsižvelgti į teisinius kriterijus, kurie bus analizuojami toliau.

Kalbant apie kūrinį panaudojimo parodijai ir karikatūrai atskyrimą nuo neteisėtų kūrinį panaudojimo būdų, autoriai, nagrinėjantys parodijos esmę, pabrėžia, kad parodiją nuo plagiato skiria tai, kad plagiato atveju siekiama apgauti, o parodijuotojas remiasi tuo, kad auditorija žino apie parodijuojamą kūrinį arba žanrą²⁹. Taigi parodija preziūmuoja kūrinio turinio arba formos autoritetą ir aktualumą bei remiasi auditorijos gebėjimu atpažinti parodijuojamą kūrinį ir interpretuoti arba „išskoduoti“ užuominą³⁰. Tuo ir pasireiškia parodijos ypatumas, palyginti su kitais kūrinį panaudojimo būdais: parodija yra efektyvi tuomet, kai parodijuojamas kūrinys yra žinomas, nes tik per ryšį su kūriniumi, kurį visuomenė atpažįsta, yra sukuriamas siekiamas parodijos efektas – atskleidžiamas kūrinio netobulumas, ironizuojami socialiniai reiškiniai ir kt., tokiu būdu užmezgamas ypatingas dialogas tarp autoriaus ir publikos. Taigi iš esmės parodijuotojui parodijoje panaudoti kito autoriaus kūrinį yra neišvengiama būtinybė, o slėpti kūrinio panaudojimo faktą nėra prasmės.

2. Teisiniai kriterijai, leidžiantys identifikuoti kūrinio panaudojimą karikatūrai ir parodijai

Atsižvelgiant į tai, kad parodijos apibrėžimai yra nevienareikšmiai, o pats žanras yra įvairialypis, parodijos kaip autorių turtinių teisių išimties kvalifikavimui lemiamos reikšmės kriterijai, pagal kuriuos yra nustatomas parodijos teisėtumas. Kaip minėta, parodija leidžia pakankamai platų kūrinį panaudojimą panaudojimo būdų ir apimties prasme, t. y. kūrinio panaudojimas parodijai neišvengiamai kertasi su autorių turtiniais ir kai kuriais atvejais neturtiniais interesais, todėl parodijos atribojimas nuo neteisėto kūrinio panaudojimo yra labai reikšmingas. Pernelyg siauras parodijos aiškinimas ribotų žodžio ir kūrybos laisvę, kita vertus, pernelyg liberalus parodijos traktavimas reikštų, kad toleruojamas neteisėtas kūrinį panaudojimas, o neretai ir asmeninių neturtinių autorių teisių pažeidimas. Norint plačiau panagrinėti teisinių parodijos kriterijų klausimą, reikėtų trumpai paanalizuoti, kokie kriterijai yra įvardijami ir taikomi užsienio teismų praktikoje, bei palyginti juos su kriterijais, kuriuos įvardijo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje *M. D., A. J., K. P. ir UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“*³¹.

28 *Ste Sebdo et Jacques Faisant c. Editions Enoch*, CA Paris, 11 mai 1993 // RIDA juillet 1993. Nr. 157, p. 340. Plačiau apie šią bylą žr. toliau.

29 Maniatis, S. M., Gredley, E., *Supra* note 11, p. 339.

30 Žr. plačiau *Ibid.*, p. 340.

31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų kolegijos nutartis civilinėje byloje *M. D., A. J., K. P. ir UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“* (Nr. 3K-3-214/2009).

2.1. Parodijos tikslas

Vienas pagrindinių parodiją kaip autorių turtinių teisių apribojimą identifikuojančių kriterijų yra parodijos tikslas. Parodijos tikslą apibūdina du aspektai: pirmasis yra susijęs su parodijos siekiu publikos akyse sukelti juoką ar turėti humoristinį poveikį, antrasis – susijęs su parodijos kryptingumu.

Kalbant apie pirmąjį parodijos tikslą apibūdinantį aspektą reikėtų pabrėžti, kad užsienio doktrinoje ir teismų praktikoje pripažįstama, kad teisinis parodijos apibrėžimas negali atspindėti visų literatūros, dailės ir muzikos žanrinių niuansų, todėl teisine prasme parodija apibūdinama pagal jos tikslą – ja turi būti siekiama humoristinių tikslų plačiąja prasme.

Prancūzijos doktrina³² parodijos humoristinį tikslą įvardija kaip neturtinį parodijos elementą, kuris yra esminis parodijos kriterijus. Humoristiniai tikslai yra apibūdinami arba parodijos autoriaus tiesioginiu tikslu prajuokinti, arba parodijos humoristiniu poveikiu³³. Kita vertus, humoristinių tikslų reikalavimas aiškinamas gana plačiai. Prancūzijos teismų praktika parodiją pripažįsta ne tik atvejais, kai tiesiogiai siekiama humoristinio tikslo, bet ir tuomet, kai kūrinio panaudojimu išreiškiama pagarba kūrinio autoriui. Tokios pozicijos laikėsi teismas byloje *Ste Sebdo et Jacques Faisant c. Editions Enoch*, kurioje kilo ginčas dėl kūrinio – eilėraščio panaudojimo karikatūrai ir pastišui sukurti. Mirus prancūzų kultiniam dainininkui ir aktoriui Y. Montand'ui, J. Faisant'as sukūrė dainininko karikatūrą, kurios fone atgamino dainos, kurią išgarsino Y. Montand'as, „Feuilles mortes“ (žodžių autorius J. Prévert) iš dalies pakeistus žodžius, taip sukurdamas eilėraščio pastišą. Dainos žodžių autorių teisių turėtojas kreipėsi į teismą dėl autoriaus teisių pažeidimo. Šioje byloje teismas nurodė, kad nepaisant to, kad tokiu kūrinio panaudojimu nėra tiesiogiai siekiama prajuokinti skaitytoją, panaudojant kūrinių buvo visiškai pakeista kūrinio prasmė tam, kad humoristiniu stiliumi būtų pažymėta žinomo dainininko mirtis ir taip jam išreikšta pagarba.

Antrasis parodijos tikslą apibūdinantis elementas yra parodijos kryptingumas. Autoriai, nagrinėjantys kūrinių panaudojimą parodijai, skiria dviejų rūšių parodijas: parodijas – taikinius (angl. *target parodies*) ir parodijas – įrankius (angl. *weapon parodies*)³⁴. Pirmuoju atveju parodijos tikslas yra pats parodijuojamas kūrinys, antruoju atveju parodija yra naudojama kaip įrankis kokiam nors reiškiniui išjuokti. Šiai klasifikacijai iliustruoti gali būti pateikti dviejų Lietuvoje transliuojamų televizijos laidų pavyzdžiai. Pirmoji laida yra laida „Dar pažiūrėsim...“. Laidos esmė – populiarių televizijos laidų parodijos. Laidos režisierius, apibūdinamas laidą, teigė: „(...) parodijuojame nepiktybiškai. Tiesiog pastebime, kad laidų pobūdis metų metais nesikeičia. Dabar nieko nauja: keičiasi tik veidai – pereina iš vieno kanalo į kitą, laidų pavadinimai, bet jų pobūdis tas pats. Nesuprasi, koks skirtumas tarp „Abipus sienos“, „Paskutinės instancijos“ ar „Akis-tatos“ – visi apie tą patį“³⁵. Kiekvienas žiūrovas tokios parodijos transliuojamą žinią

32 Žr.: Lucas, A., Lucas, H.-J., *Supra* note 15, p. 318–319.

33 Pollaud-Dulian, F. *Le droit d'auteur*. Paris: Economica, 2005, p. 523.

34 Angelopoulos, C. J., *Supra* note 18, p. 346.

35 Žr.: Klimčiauskaitė, A. „Parodijų šou „Dar pažiūrėsim...“ – kitokio humoro vėliavininkai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-11-11]. <<http://www.diena.lt/naujienos/laisvalaikis/parodiju-sou-dar-paziuresim-kitokio-humoro-veliavnesiai-243635>>.

supranta savaip: vienas įžvelgia tiesiog norą pasijuokti, kitas mano, kad tokia parodija parodo televizijos laidų banalybę, trečias – kad kritikuojamos, išjuokiamos televizijos diktuojamas iškreiptos vertybes ir pan. Antroji laida yra laida „Dviračio žynios“, kurios tikslas yra ne kūrinių parodijos, o politinio, visuomeninio gyvenimo įvykių ironizavimas, politikos ir visuomenės veikėjų šaržavimas, kitaip tariant, žanro požiūriu tai satyra³⁶. Ir vienoje, ir kitoje laidoje daugiau ar mažiau naudojami saugomi kūriniai, ir viena, ir kita laida yra humoristinė. Vis dėlto laidoje „Dar pažiūrėsim...“ parodijuojamas kūrinys yra taikiny, o „Dviračio žyniose“ – įrankis. Doktrinoje išsakoma nuomonė, kad parodijos išimtis turėtų apimti tik pirmosios rūšies parodijas³⁷, nes jos labiausiai atitinka tikrąją parodijų paskirtį – užtikrinti žodžio laisvę ir neleisti autoriui naudojantis savo autorių teisėmis uždrausti kūrinio kritiką. Tokiais atvejais parodija apskritai yra neįmanoma nepanaudojant parodijuojamo kūrinio. Antroji išimtis yra sudėtingesnė, nes šiuo atveju kyla pavojus, kad ironizuojant, išjuokiant visuomenės reiškinių bus tiesiog pasinaudota kitu kūriniumi vietoj to, kad būtų kuriama savarankiškai. Be to, kaip nurodoma, šiuo atveju, įmanoma išreikšti savo požiūrį, kritiką ar nuostatas nesinaudojant kūriniais arba naudojantis kitais kūriniais³⁸. Būtent šiuo aspektu parodijos vertinimas skirtingose valstybėse skiriasi. Prancūzijoje vertinant kūrinio panaudojimą parodijai neatsižvelgiama į tai, ar parodijos tikslas yra kūrinys, todėl šia prasme nepaisant to, kad Prancūzija yra viena iš šalių, kurioje autoriaus interesų apsauga laikoma prioritetine, palyginti su visuomenės interesais, kūrinių panaudojimo parodijai išimtis yra aiškinama gana plačiai. Kitose jurisdikcijose vien tik parodijos humoristinis pobūdis yra nepakankamas. Teismų praktika reikalauja, kad parodija būtų siekiama pajuokti, ironizuoti būtent parodijuojamą kūrinį. Tokia sąlyga suformuluota Belgijos teismų praktikoje: be to, kad parodija turi būti siekiama prajuokinti, turi būti siekiama pajuokti būtent parodijuojamą kūrinį arba parodija turi atlikti kritikavimo funkciją³⁹. Panašus reikalavimas nustatytas ir JAV jurisprudencijoje. Pavyzdžiui, byloje *Campbell v. Acuff-Rose*⁴⁰ ginčas kilo dėl R. Orbisono dainos „Oh, Pretty Woman“ panaudojimo repo stiliaus dainoje tuo pačiu pavadinimu. Šiuo atveju buvo pakeisti dainos žodžiai. Aukščiausiasis teismas pripažino tokį kūrinio panaudojimą sąžiningu (*fair use*) ir konstatavo, kad repo daina yra R. Orbisono kūrinio parodija, nes ji gali būti suprantama, kaip iš dalies komentuojanti ar kritikuojanti pirminį kūrinį. Šiame teismo sprendime buvo nustatyta, kad parodijos kūrinio autorius

36 „Satyrà [lot. *Satira* <*satura* – mišinys, kratinytis]: 1. meninio vaizdavimo būdas – pajuokiamasis, demaskuojamasis neigiamų visuomenės gyvenimo reiškinių, žmonių ydų vaizdavimas, pagrįstas realių daiktų, reiškinių deformacija (grotesku, hiperbole); ~os, skirtingai negu humoro, sukeliamas juokas yra piktas, negailestingas; 2. vienas satyros plačiaja reikšme žanrų – tam tikros metrinės ir kompozicinės stilistinės struktūros eiliuotas pajuokiamasis kūrinys; buvo paplitęs romėnų, vėliau įv. tautų klasicizmo ir švietimo poezijoje“. Žr.: *Tarptautinių žodžių žodynas*, p. 423.

37 Angelopoulos, C. J., *Supra* note 18, p. 346.

38 Žr. Maniatis, S. M.; Gredley, E., *Supra* note 11, p. 343.

39 Beremboom, A. *Le nouveau droit d'auteur*. Bruxelles: Larcier, 2005, p. 177; Visscher, F., Michaux, B. *Précis du droit d'auteur et des droits voisins*. Bruxelles: Bruylant, 2000, p. 116–117; Voorhoof, D. La liberté d'expression est-elle un argument légitime en faveur du non respect du droit d'auteur? La parodie en tant que métaphore. *Droit d'auteur et liberté d'expression*. Sous dir. de Alain Strowel et Francois Tulkens. Bruxelles: Larcier, 2006, p. 66, 68.

40 *Campbell v. Acuff-Rose Music* (92-1292), 510 U.S. 569 (1994).

turi sukurti originalų kūrinių, kuris bent jau iš dalies komentuotų parodijuojamo autoriaus kūrinių. Kalbant apie galimybę pasinaudoti *fair use* doktrina, kai kūrinys yra naudojamas ne parodijai, o satyrai, t. y. kai parodijos tikslas yra ne kūrinys, o tam tikri socialiniai reiškiniai, JAV teismai neleidžia pasinaudoti kūriniais, jei jais naudojamosi vien tik satyros tikslais, t. y. naudojamas kūrinys bent jau tam tikra apimtimi turi būti parodijuotojo taikinytis ir tikslas⁴¹. Vis dėlto atriboti satyrą nuo parodijos gali būti sudėtinga, nes neretai parodijuotojo tikslas yra mišrus. Kaip nurodoma literatūroje, satyroje gali būti parodijos elementų, ir atvirkščiai: antai, pop grupės *Aqua* daina „The Barbie Song“ parodijuoja ir plastikinę, ikona tapusią lėlę, ir bendrai kritikuoja moters sudaiktinimą bei mūsų beprasmišką smukimą į plastikinį vartotojų pasaulį⁴². Taigi šis su parodijos tikslu susijęs aspektas yra gana problemiškas ir turintis tiesioginės įtakos parodijos išimties apimčiai, nes pripažįstant tik tikslo parodijas parodijos išimtis yra daug siauresnio turinio⁴³.

2.2. Parodija turi būti originalus kūrinys

Parodijos originalumo reikalavimas yra antrasis reikalavimas, dėl kurio iš esmės yra sutinkama visose nagrinėtose valstybėse. Šis reikalavimas leidžia atriboti kūrinio panaudojimą parodijai nuo kūrinio atgaminimo ir atitinkamai sukurti deramą atstumą tarp parodijuojamo kūrinio ir parodijuojančio kūrinio, leidžiantį nepainioti dviejų kūrinių ir jiems nekonkuruoti ekonomine prasme. Parodijos originalumo reikalavimas tiesiogiai susijęs su parodijos tikslu skatinti kūrybingumą. Todėl parodija leidžiama tik tuomet, jei ji pasireiškia išvestinio, transformuojančio kūrinio sukūrimu. Parodijos originalumo reikalavimas neatsiejamas nuo kitų parodijos sąlygų – reikalavimo, kad visuomenė parodiją atpažintų kaip parodiją, ir reikalavimo, kad parodija nebūtų painiojama su originaliu kūriniu ir jo nepakeistų, kurios taikomos Prancūzijoje⁴⁴. Originali parodija lemia, kad visuomenei skaitant, žiūrint ar kitaip susipažįstant su parodija, yra visiškai aišku, kad tai yra ne originalus kūrinys, o parodija. Kita vertus, parodijos naudotojui turi būti aišku, kad kitame kūrinyje yra parodijuojama, o ne susidaryti išpūdis, kad tiesiog naudojamas pirminis kūrinys. Šia prasme vertėtų paminėti Paryžiaus apeliacinio teismo išnagrinėtą bylą *Heritiers Brel et Editions musicales Pouchenel c. R. P. R.*⁴⁵. Šioje byloje J. Brelo kūrinio dainos žodžių priedainio perfrazuoti fragmentai buvo panaudoti politinės partijos reklaminei kampanijai. Autoriaus įpėdiniai kreipėsi į teismą dėl turtinių ir neturtinių autorių teisių pažeidimo, o atsakovai rėmėsi parodijos išimtimi. Teismas konstatavo, kad nors įstatymas leidžia parodijos ar pastišo autoriui pritaikyti kūrinio, kurį jis imituoja arba pakeičia, elementus, tą galima daryti tik su sąlyga, kad iš tokio panaudojimo visuomenei visiškai aišku, kad ji konkrečiu atveju nesinaudoja pačiu kūriniu ar jo au-

41 McCutcheon, J. The New Defence of Parody or Satire under Australian Copyright Law. *I.P.Q.* 2008, 2: 171–172.

42 *Ibid.*, p. 179.

43 Būtent dėl šios priežasties Australijos autorių teisių įstatyme tiesiogiai numatyta galimybė panaudoti kūrinių satyros ir parodijos tikslais.

44 Pollaud-Dulian, F. *Supra* note, p. 523–524, Spitz, B. Droit d’auteur, copyright et parodie, ou le mythe de l’usage loyal. *RIDA.* 2005(204): 105–107.

45 CA Paris, 21 juin 1988 // *RIDA* octobre 1988, Nr. 138, p. 304.

tentiška ištrauka. Belgijos teismai taip pat atmeta galimybę pasinaudoti parodijos išimtimi, jei parodija yra neoriginali. Antai Briuselio apeliacinis teismas ginče, kilusiam dėl belgų autoriaus Morriso sukurto komikso herojaus Lucky Luke panaudojimo belgo J. Bucquoy sukurtame komikse „La vie sexuelle de Lucky Luke“, nurodė, kad antrajame kūrinyje *prima facie* nėra pakankamai originalių elementų, todėl negali būti remiamasi parodijos išimtimi⁴⁶. Kitoje byloje Belgijos visuomeninė organizacija savo leidinio viršeliui panaudojo Antverpeno miestui priklausančią parodos, skirtos 16 a. Antverpene veikusių spaustuvininkų veiklai, afišą. Panaudojimas apsiribojo afišos tikslu atgaminimu, viršelio apačioje nurodant organizacijos išleidžiamo katalogo, skirto peržiūrėti ir iš naujo įvertinti Antrojo pasaulinio karo meto įvykius, pavadinimą. Teismas pripažino, kad toks kūrinių panaudojimas negali būti laikomas parodija, nes neatitinka vieno iš pagrindinių reikalavimo parodijai – parodijos originalumo⁴⁷. JAV *fair use* doktrina leidžia neatlygintinai kūrinių panaudojimą, taip pat ir kūrinių panaudojimą parodijai, tik tuo atveju, jei kūrinių panaudojimas parodijai transformuojantis ir kūrybiškas⁴⁸. Tik tokia parodija, kuri naujai pateikia kūrinių ir pati yra naujas kūrinys, yra naudinga visuomenei ir todėl yra sąžiningo panaudojimo atvejis. Taigi *fair use* taisykle galima pasinaudoti tik tuo atveju, jei išvestinis kūrinys pakeičia pirmąjį kūrinių nauja išraiškos forma, nauja prasme ar nauja mintimi⁴⁹.

2.3. Reikalavimas nediskredituoti kūrinių ar jo autoriaus

Šis reikalavimas taip pat yra būdingas daugmaž visoms nagrinėtoms valstybėms ir yra tiesiogiai susijęs su asmeninėmis neturtinėmis autorių teisėmis. Nors asmeninių neturtinių teisių apribojimų autorių turtinių teisių išimtys ir apribojimai neapima, neišvengiamai turtinių teisių įgyvendinimas turi įtakos ir asmeninėms neturtinėms teisėms. Todėl parodijos išimties atveju bendras reikalavimas nepažeisti asmeninių neturtinių teisių yra riboto turinio, nes pats leidimas naudoti kūrinių parodijai reiškia, kad kūrinių yra leidžiama pakeisti. Vis dėlto šis pakeitimas negali būti bet koks: draudžiama parodija pažeisti naudojamo kūrinių autoriaus reputaciją, diskredituoti autorių ir jo kūrinių. Ši kūrinių panaudojimo parodijai sąlyga pripažįstama Prancūzijos teismų praktikoje ir doktrinoje bei siejama su įstatyme nustatytu reikalavimu naudojant kūrinius parodijai, karikatūrai ir pastišui laikytis žanro taisyklių. Kaip nurodoma literatūroje, nors parodijos išimtis leidžia net ir šiurkščiai išjuokti kūrinių ar net iš jo pasityčioti, ji neturi virsti autoriaus įžeidimu, asmenį žeminančių žinių skleidimu ar šmeižtu⁵⁰. Be to, parodija negali būti siekiama diskredituoti ir žeminti paties parodijuojamo kūrinių. Vis dėlto Prancūzijos teismų praktika, nors kelia reikalavimą nediskredituoti autoriaus ir kūrinių, jį taiko gana liberaliai. Šiame kontekste dažniausiai cituojami keli Prancūzijos teismų sprendi-

46 Voorhoof, D., *Supra* note 40, p. 63.

47 *Ibid.*, p. 64–65.

48 Maniatis, S. M., Gredley, E., *Supra* note 11, p. 342.

49 Žr.: Gower's Review of Intellectual Property [interaktyvus]. November 2006 [žiūrėta 2009-11-11]. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/d/pbr06_gowers_report_755.pdf>.

50 Pollaud-Dulian, F. *Supra* note, p. 524.

mai. Pirmasis sprendimas priimtas byloje *Ste Edgar Rice Burroughs Ins., MM.J et H. Burroughs c. Picha, Ste Valiza Films et autres*⁵¹, kurioje ginčas kilo dėl E. R. Burroughs romanų ir jų pagrindu sukurtų filmų apie Tarzaną panaudojimo Belgijos kompanijos sukurtoje animacinių filmų serijoje „Tarzoon la honte de la jungle“⁵². Filmai „Tarzoon la honte de la jungle“, kuriuose buvo naudojami kūrinių apie Tarzaną elementai (herojai, kai kurios siužeto linijos), priskiriami satyros, kuria buvo siekiama išjuokti įvairiais šiuolaikinės visuomenės ydas (ekologijos ir feminizmo madą, vartotojiškumą, įvairias snobizmo formas, nuolatinį seksualumo temos eskalavimą ir kt.), žanrui. Pagrindinis šių filmų herojus Tarzoonas buvo parodytas kaip Tarzanos, džunglių karaliaus, antipersonažas, siužeto linijos suvulgarintos, naudoti erotiniai elementai. Dėl šių priežasčių pirmojo kūrinių autoriai prašė teismo pripažinti asmeninių neturtinių autorių teisių pažeidimą. Teismas reikalavimą atmetė, nurodydamas, kad kūrinių apie Tarzaną elementai buvo naudojami tik kaip parodija, kuri akivaizdžiai kontrastavo su kūrinių apie Tarzaną, ir nėra jokio pavojaus, kad kils painiava tarp herojų ir siužetinių linijų, taigi legendinio kūrinių apie Tarzaną neliečiamybė negali būti pažeista. Taip pat paminėtinas teisminis ginčas, kuris kilo dėl žinomos M. Farmer dainos „Libertine“ panaudojimo filme apie dviejų jaunuolių homoseksualų ryšį. Daina buvo panaudota pakeitus jos žodžius ir pritaikius filmo siužetui. Nors kūrinių autoriai teigė, kad toks kūrinių panaudojimas pažeidžia asmenines neturtines teises, iškreipia kūrinių prasmę, teismas nusprendė, kad nepaisant to, jog pakeisti žodžiai buvo vulgarūs ir šurkštūs, tokiu žodžių panaudojimu nebuvo siekta pasityčioti iš kūrinių, o siekta sukelti filmo žiūrovams šypseną, išreikšti simpatiją dviem jauniems žmonėms⁵³. Vis dėlto byloje *M. Pagotto et autres c. MM. Gallopin, Lacambre et autre*⁵⁴ animacinių filmų personažo Calimero tikslios kopijos panaudojimas kartu su jam būdinga fraze „c’est trop injuste“⁵⁵ internetiniame puslapyje, skirtame sadomazochizmui, buvo pripažintas asmeninių neturtinių autorių teisių pažeidimu, nes tokiu atveju kilo pavojus suklysti dėl pirminio autorių ketinimo, t. y. publika galėjo pagalvoti, kad personažų autoriai davė sutikimą taip panaudoti kūrinių. Be to, teismas nurodė, kad parodija draudžia painiavą ir nepripažįstama tais atvejais, kai nepažeistas kūrinių tiesiog yra perkeliamas į svetimą kontekstą. Belgijos teismai laikosi šiek tiek griežtesnės pozicijos. Keliose bylose komikso personažo panaudojimas vulgariame kontekste su erotiniais elementais buvo pripažintas asmeninių neturtinių autorių teisių pažeidimu, nes parodijų autoriai parodiją sukūrė turėdami tikslą pakenkti pirminio kūrinių autoriui ir padaryti jam turtinę bei neturtinę žalą⁵⁶. Autoriai, nagrinėjantys kūrinių panaudojimą parodijai JAV ir Jungtinėje Karalystėje, taip pat nurodo, kad parodija neturi pažeisti asmeninės neturtinės teisės į kūrinių neliečiamybę, tačiau pažymima, kad riba

51 TGI Paris, 3 janvier 1978 // RIDA, avril 1978, p. 119.

52 Liet. „Tarzūnas – džunglių gėda“.

53 TGI Paris, 29 novembre 2000. Sté BMG Music Pub. et autre c. Sté Lancelot Films // RIDA, 2001, vol. 189, p. 377.

54 TGI Paris, 24 mars 2000 // Légipresse, 2000, Nr. 172-I, p. 71.

55 Liet. „tai – pernelyg neteisinga“.

56 Voorhoof, D., *Supra* note 11, p. 62–63.

tarp pažeidimo ir nepažeidimo yra subtili⁵⁷. Doktrinoje nurodoma, kad visais atvejais autorius turi teisę pasinaudoti teise prieštarauti dėl žeminančio elgesio (angl. *derogatory treatment*) ir tokiu būdu ginti savo reputaciją⁵⁸.

2.4. Reikalavimas, kad parodija ekonomine prasme nekonkuruotų su pirminiu kūrinium

Tiesiogiai tokia kūrinio panaudojimo parodijai, kaip ir kitiems *fair use* atvejams, sąlyga yra taikoma JAV. Vertinant kūrinio panaudojimo sąžiningumą atsižvelgiama, kokios įtakos toks kūrinio panaudojimas turės potencialiai kūrinio rinkai arba kūrinio ar jo adaptacijos vertei. Šis reikalavimas nereiškia, kad kūrinys parodijai gali būti panaudotas tik jei panaudojimas nesusijęs su komerciniais tikslais, tačiau panaudojimas negali pažeisti autoriaus turtinių interesų, t. y. svarbu, kad parodijuojamas kūrinys rinkoje nepakeistų ar negalėtų pakeisti parodijuojamo kūrinio. JAV teismai taikydami šį reikalavimą nagrinėja, kokios įtakos parodija turės potencialiai parodijuojamo kūrinio ir pirminio kūrinio adaptacijų, kurias gali sukurti pats autorius arba jo teisių perėmėjai, rinkai⁵⁹. Kontinentinės teisės teismų praktikoje toks reikalavimas parodijai nėra tiesiogiai įvardijamas. Jis išplaukia iš originalumo ir kūrinio nepainiojimo reikalavimo, bet to, yra tiesiogiai susijęs su trijų pakopų testo reikalavimu, kad kūrinio naudojimas neprieštarautų įprastam kūrinio panaudojimui. Todėl galimos situacijos, kai esant parodijos ir parodijuojamo kūrinio konkurencijai rinkoje, parodijos išimties taikymo galimybė bus atmesta.

2.5. Reikalavimas susijęs su parodijuojamo kūrinio panaudojimo apimtimi

Reikalavimas dėl ribotos panaudojamo kūrinio apimties taip pat yra taikomas tik kai kuriose valstybėse. Antai Prancūzijoje, atvirkščiai, pabrėžiama, kad panaudoto kūrinio apimtis, kuri įvardinama kaip materialus parodijos elementas, neturi teisinės reikšmės, t. y. parodijoje gali būti panaudotas ir visas kūrinys⁶⁰. Belgijoje reikalaujama, kad parodijoje būtų panaudoti tik ryškiausi kūrinio elementai ir tik tiek, kiek jų reikia karikatūrai ar parodijai sukurti. Taigi nors apimties prasme galima atgaminti ir dideles kūrinio dalis, šiuo reikalavimu siekiama, kad parodija negalėtų būti supainiota su originaliu kūrinium. JAV teismai taip pat reikalauja, kad parodijuojamo kūrinio būtų panaudota tik tiek, kiek reikia, kad kiltų asociacija su parodijuojamu kūrinium. Todėl teismas byloje *Walt Disney Productions v. Mature Pictures Corporation* nepripažino muzikos kūrinio panaudojimo parodijai sąžiningu dėl to, kad daina „Mickey Mouse March“ buvo naudojama kaip muzikinis fonas erotinio pobūdžio filmo scenoje ne tam, kad sukeltų asociaciją su paro-

57 Plačiau žr.: Treiger-Bar-Am, L. K. Christo's Gates and the Meaning of Art: Lessons For The Law. *E.I.P.R.* 2005, 27(11): 390.

58 Groves, P. Pistache? A Consultation Paper. *Ent. L.R.* 2008, 19(5): 92–93.

59 Spitz, B. Droit d'auteur, copyright et parodie, ou le mythe de l'usage loyal. *RIDA*, 2005(204): 123–128.

60 Lucas, A., Lucas, H.-J., *Supra* note 15, p. 319.

dijuojamu kūriniu, o kartojama ištiesai penkių minučių laikotarpiu⁶¹. Vis dėlto, kaip nurodoma doktrinoje, šis kriterijus yra problemiškas ir menkai padeda nustatyti, ar kūrinys panaudotas sąžiningai⁶².

2.6. Parodijos kriterijai Lietuvoje

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2009 m. gegužės 19 d. priėmė nutartį byloje *M. D., A. J., K. P. ir UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“*. Ji yra pirmasis reikšmingas teismų praktikos pavyzdys, atskleidžiantis šios nuostatos turinį Lietuvoje.

Keletas žodžių apie bylos aplinkybes. Ginčas byloje kilo dėl ieškovams priklausančių kūrinių – laikraščio „Šiaulių naujienos“ fragmentų, M. D. straipsnių, A. J. nuotraukų, redakcijos archyvo nuotraukų, K. P. karikatūros, taip pat tekstinės ir vaizdinės bei grafinės medžiagos kompozicijos panaudojimo UAB „Akropolis“ reklaminiams skelbimams parengti, kurie buvo paskelbti kitame laikraštyje – laikraštyje „Šiaulių kraštas“. Šioje byloje atsakovai panaudojo ieškovams priklausančius kūrinius: atsakovo užsakyму sukurtame reklaminiame skelbime nukopijuoti ieškovo laikraščio puslapiai viename puslapyje atgaminant devynis–trylika laikraščio teksto stulpelių, kartu atgaminant ir nukopijuotuose puslapiuose esančius ieškovų kūrinius, o visas laikraščio puslapis apvestas plačiu juodu rėmeliu, nekrologams ar užuojautoms būdingu stiliumi. Ieškovų teigimu, atsakovas, išspausdindamas nurodytus skelbimus, pažeidė jų turtines ir neturtines autorių teises ir padarė turtinę bei neturtinę žalą, nes nei turtinių teisių į kolektyvinį autorinį kūrinių – laikraštį „Šiaulių naujienos“ – turėtojas ieškovas UAB „Šiaulių naujienos“, nei turtinių ir (ar) neturtinių teisių į individualius autorinius kūrinius turėtojai ieškovai M. D., A. J. ir K. P. nedavė sutikimo atgaminti, išleisti ir platinti jų kūrinius (nei kaip kolektyvinius, nei kaip individualius), išskyrus jų panaudojimą laikraštyje „Šiaulių naujienos“. Ieškovai prašė uždrausti atsakovams naudoti ginčo kūrinius ir priteisti iš atsakovo „Šiaulių kraštas“ turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą. Atsakovas atsikirdamas į ieškovo reikalavimus pateikė kelis argumentus, vienas jų susijęs su tuo, kad ieškovų kūriniai yra panaudoti parodijai – reklaminiam skelbimui sukurti, todėl kūrinių autorių leidimas tokiam kūrinių panaudojimui nebuvo reikalingas. Pirmoji ir apeliacinė instancijos ieškovų ieškinius patenkino iš dalies: pripažino autorių asmeninių neturtinių ir turtinių teisių pažeidimą bei priteisė žalos atlyginimą. Atsakovai pateikė kasacinį skundą, kuriame, be kita ko, nurodė, kad parodija „sukurta siekiant pamėgdžioti valdžios institucijas kritikuojančio ieškovo laikraščio „Šiaulių naujienos“ stilių ir pabrėžti analogiškų straipsnių gausą. Iš kritikos straipsnių fragmentų, panaudojant pirmiau nurodytą techniką⁶³, suformuotas koliažas, apvestas plačiu juodu rėmeliu, be to, nurodytas užsakovas – UAB „Akropolis“. LAT nutartyje iš dalies sutiko su atsakovo argumentais ir grąžino bylą nagrinėti apeliacinės instancijos teismui, kad jis išnagrinėtų faktines aplinkybes, į kurias neatsižvelgė, ir priimtų sprendimą dėl to, ar kūrinys buvo panaudotas parodijai.

61 McCutcheon, J., *Supra* note 42, p. 186.

62 *Ibid.*

63 Kaip nurodo atsakovas, buvo naudotos techninio pobūdžio meninės priemonės – kompiuterinė grafika, atitinkamas išdėstymas, formato sumažinimas ir juodas rėmelis.

Apibūdindamas parodijos išimties paskirtį, LAT nurodė: „*ATGTĮ įtvirtintu reglamentavimu siekiama skirtingų asmenų grupių interesų pusiausvyros. Vienas iš nurodytos pusiausvyros pasiekimo būdų yra autoriaus turtinių teisių apribojimų nustatymas (ATGTĮ 19–33 straipsniai). Autoriaus turtinių teisių apribojimai skirti tam, kad užtikrintų taip pat ir konstitucinės teisės laisvai reikšti savo įsitikinimus, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnio 1, 2 dalys) įgyvendinimą. Šio tikslo siekiama ir ATGTĮ 25 straipsniu, kuriame nustatyta, kad leidžiama be autoriaus ar kito autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo panaudoti kūrinį karikatūrai ar parodijai. ATGTĮ neatskleista parodijos sąvoka, todėl jos turinį turi nustatyti teismas. Dėl nurodytų konstitucinių teisių apsaugos, kuri įgyvendinama taip pat ir ATGTĮ 25 straipsnyje įtvirtintu autoriaus išimtinių turtinių teisių ribojimu, negalima šio straipsnio aiškinti ir taikyti pernelyg formaliai ir taip siaurai, kad kūrinių naudotojai negalėtų realiai juo pasinaudoti*“.

Taip pat LAT įvardijo esminius parodijos požymius. Du iš jų nurodė tiesiogiai ir aiškiai, nurodydamas „*pirma, turi būti mėgdžiojamas kitas, pirminis, kūrinys; antra, mėgdžiojimas turi būti ironiškas, pajuokiantis pirminio kūrinio atžvilgiu*“.

Trečiąjį požymį teismas įvardijo šiek tiek aptakiau, nurodydamas, kad „*ATGTĮ 25 straipsnyje įtvirtinta parodijos sąvoka gali apimti ir nedidelį kūrybinį indėlį turinčius kūrinius, jei jie atitinka kitus parodijos požymius*“.

Iš to galima daryti išvadą, kad trečiasis parodijai keliamas reikalavimas yra parodijos originalumas. Būtent dėl šio reikalavimo parodijai LAT grąžino bylą nagrinėti iš naujo, nes bylą iš esmės nagrinėję teismai netinkamai sprendė parodijos originalumo klausimą. LAT nurodė, kad apeliacinis teismas pripažino, kad „*skelbimai negali būti laikomi nei vaizduojamosios dailės kūriniais – karikatūra, nei literatūros žanro parodija*“.

Tačiau LAT nuomone, „*taip teismas susiaurino parodijos sąvoką iki literatūros žanro parodijos. Tačiau toks parodijos sąvokos aiškinimas nėra pagrįstas. Minėta, kad ATGTĮ 25 straipsnis negali būti aiškinamas tokiau siauru būdu, kad jį atitiktų tik dideliu meninės kūrybos indėliu pasižymintys objektai. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad ATGTĮ 25 straipsnyje įtvirtinta parodijos sąvoka gali apimti ir nedidelį kūrybinį indėlį turinčius kūrinius, jei jie atitinka kitus parodijos požymius*“.

Taigi teismas turi nustatyti, ar ginčo skelbimai yra vaizduojamojo meno ar literatūros kūrinys, ar komercinė reklama, ar socialinė reklama. Jeigu būtų nustatyta, kad tai buvo reklama, LAT nuomone, turėtų būti analizuojami ir nustatomi būtent reklamos veiklos srityje taikomi kūrybos raiškos metodai, kurie gali skirtis nuo taikomų literatūroje. Be to, LAT pažymėjo, kad „*vertinant, patenka konkretus atvejis į ATGTĮ nustatytų turtinių teisių apribojimų apimtį ar ne, apribojimus reikia aiškinti remiantis ATGTĮ 19 straipsnyje įtvirtintais kriterijais, konkrečiai, ar toks kūrinio naudojimas neprieštarauja įprastiniam kūrinio naudojimui (t. y. ar esmingai nekonkuruoja su pradiniu kūriniais) ir ar nepagrįstai nepažeidžia teisėtų autoriaus arba kito autorių teisių subjekto interesų*“.

Taigi teismas, atsižvelgęs į tai, kad skirtingiems kūriniams yra būdingas nevienodas originalumo lygis, nurodė nustatyti, ar reklaminis skelbimas gali būti laikomas originaliu kūriniais, atsižvelgiant į tokiems kūriniams įprastą originalumą. Be to, teismas nurodė, kad vertinant kūrinio panaudojimą parodijai reikia išnagrinėti, ar kūrinio naudojimas neprieštarauja įprastiniam kūrinio naudojimui. Šiuo atveju reikia įvertinti, ar kūrinys ekonomine prasme nekonkuruoja su pradiniu kūriniais, kitaip tariant,

nustatyti, ar parodijuojamo kūrinio ir parodijos rinka nėra ta pati. Antra, teismas turi įvertinti, ar kūrinių panaudojimas reklaminiuose skelbimuose nepagrįstai nepažeidžia teisėtų autoriaus arba kito autorių teisių subjekto interesų. Nagrinėdamas atitiktį šiam reikalavimui teismas turėtų patikrinti, ar ginčo kūriniai nepažeidžia autoriaus asmeninių neturtinių teisių, t. y. nediskredituoja kūrinių ar jų autorių.

Apibendrinant šią LAT nutartį galima būtų išskirti kelis aspektus. Pirma, LAT pabrėžė, kad parodijos išimtis negali būti aiškinama *pernelyg formaliai ir taip siaurai, kad kūrinių naudotojai negalėtų realiai juo pasinaudoti*. Taip teismas, šiek tiek nutoldamas nuo iki šiol teisės doktrinoje vyraujančios siauro apribojimų aiškinimo taisyklės, išreiškė požiūrį, kad apribojimai turi būti suprantami taip, kad jie atitiktų savo tikslą. Ši nuostata yra labai reikšminga ir, be abejonės, sveikintina, nes šiandieniniam apribojimų teisiniui reguliavimui ir taikymui labai trūksta lankstumo ir dėl to turtinių teisių naudotojai tiesiog vengia naudotis apribojimais. Antras reikšmingas aspektas susijęs su tuo, kad teismas įvardijo tris esminius parodijos požymius: pirma, turi būti mėgdžiojamas kitas, pirminis, kūrinys; antra, mėgdžiojimas turi būti ironiškas, pajuokiantis pirminio kūrinio atžvilgiu, trečia, parodija turi būti originalus kūrinys. Gaila, kad LAT neargumentavo, kuo remdamasis jis išskyrė būtent tokius parodijos požymius, nes tokių parodijos požymių įvardijimas susiaurina šios išimties taikymo galimybes. Kalbant apie pirmąjį požymį akivaizdu, kad taip suprantant parodiją Lietuvoje bus galimos tik taikinio parodijos. Tai reiškia, kad kūrinių panaudojimas socialiniams reiškiniams išjuokti ir kritikuoti yra nesuderinamas su pirmojo parodijos požymio reikalavimu. Dėl to Lietuvoje kyla grėsmė įsivelti į ginčus, ar konkreti parodija yra taikinio, ar įrankio parodija, t. y. ar kūrinys yra panaudotas parodijai, ar satyrai. Antrasis teismo nurodytas parodijos požymis įvardija parodijos tikslą kaip ją apibūdinantį elementą, t. y. kūrinio panaudojimas parodijoje turi būti ironiškas, pajuokiantis. Šis parodijos elementas, kaip matėme, yra pripažįstamas visose aptartose jurisdikcijoje ir tai yra vienas iš esminių parodijos požymių. Tačiau vėlgi LAT nurodo, kad mėgdžiojimas turi būti ironiškas ir pajuokiantis pirminio kūrinio atžvilgiu, o ši sąlyga kartoja pirmojo požymio reikalavimą parodijuoti pirminį kūrinį. Trečiasis požymis, kurį nurodė LAT, visiškai atitinka ir teisės doktrinoje išsakomą⁶⁴, ir užsienio teismų poziciją. Būtent transformuojantis, kūrybingas pirminio kūrinio panaudojimas leidžia parodiją atskirti nuo neteisėto atgaminimo, antra, parodijos originalumas, kaip minėta, sudaro prielaidą atstumui tarp parodijos ir parodijuojamo kūrinio sukurti ir jų nepainioti. Galiausiai LAT pažymėjo, kad kiekvienu parodijos atveju turi būti nustatyta, ar parodija atitinka trijų pakopų testo dvi antrąsias pakopas, t. y. ar toks kūrinio panaudojimas neprieštarauja įprastiniam kūrinio naudojimui (t. y. ar esmingai nekonkuruoja su kūriniumi) ir ar nepagrįstai nepažeidžia teisėtų autoriaus arba kito autorių teisių subjekto interesų. Šie du reikalavimai tiesiogiai susiję su kitose jurisdikcijose taikomais reikalavimais nekonkuruoti su pirminiu kūriniumi ir nediskredituoti pirminio kūrinio ar jo autoriaus. Taigi apibendrinant galima teigti, kad LAT nurodyti kriterijai atitinka daugelyje valstybių galiojančią poziciją dėl kūrinių panaudojimo parodijai. Kita vertus,

64 V. Mizaras nurodo, kad parodija turi pasireikšti tokiu savitumu ir originalumu, kad su parodijuojamu kūriniumi ją iš esmės sietų tik paimta ir išreikšta mintis (idėja) – savarankiškas autorių teisės saugomas objektas. Žr.: Mizaras, V., *Supra* note 14, p. 628.

teismo nurodyti kriterijai rodo, kad Lietuvos teismų praktika vis dėlto linksta prie siauro parodijos aiškinimo, leidžiančio tik toki humoristinį kūrinio panaudojimą, kurio tikslas yra paties parodijuojamo kūrinio parodija.

Išvados

Kūrinių panaudojimo parodijai išimtis yra reikšmingas įrankis įgyvendinant žodžio ir kūrybos laisvę bei yra numatyta arba taikoma daugelyje valstybių. Kūrinių panaudojimas parodijai, palyginti su kitais autorių turtinių teisių apribojimais, leidžia platesnį autorių turtinių teisių ir naudojamo kūrinio apimties prasme kūrinio panaudojimą, todėl kūrinio panaudojimo parodijai teisiniai kriterijai turi sudaryti galimybę kūrinio panaudojimą parodijai leisti tik tais atvejais, kai toks panaudojimas atitinka tikrąją parodijos išimties paskirtį.

Parodijos išimties taikymui lemiamos reikšmės turi ne konkretaus kūrinio panaudojimas būtent parodijos ar karikatūros žanrų kūrinuose, o iš parodijos išimties tikslo išplaukiantys teisiniai parodijos kriterijai. Atlikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarties analizė leidžia daryti išvadą, kad parodijos išimtimi Lietuvoje leidžiama pasinaudoti, jei kūrinio panaudojimas parodijai atitinka šias sąlygas: 1) parodija turi būti siekiama išjuokti, ironizuoti parodijuojamą kūrinį, 2) parodija pati turi būti originalus kūrinys, 3) parodija turi atitikti trijų pakopų testo reikalavimus: panaudojimas turi neprieštarauti įprastiniam kūrinio naudojimui (t. y. esmingai nekonkuruoti su kūriniumi) ir nepagrįstai nepažeisti teisėtų autoriaus arba kito autorių teisių subjekto interesų (t. y. pirmiausia nediskredituoti parodijuojamo kūrinio autoriaus ir paties kūrinio). Nors teismo įvardyti kriterijai iš esmės atitinka užsienio valstybėse taikomus parodijos kriterijus, reikalavimas, kad parodijos tikslas būtų parodijuojamas kūrinys, susiaurina parodijos taikymo galimybes ir ateityje gali sukelti problemų atribojant parodiją nuo satyros.

Literatūra

- Angelopoulos, C. J. Freedom of Expression and Copyright: the Double Balancing Act. *I.P.Q.* 2008, (3).
- Beremboom, A. *Le nouveau droit d'auteur*. Bruxelles: Larcier, 2005.
- Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 40-988.
- CA Paris, 11 mai 1993 // RIDA juillet 1993. Nr. 157.
- CA Paris, 21 juin 1988 // RIDA octobre 1988, Nr. 138.
- Campbell v. Acuff-Rose Music* (92-1292), 510 U.S. 569 (1994).
- Code de la propriété intellectuelle*. Commentaires et annotations par Pierre Sirinelli, Bertrand Warusfel, Sylviane Durrande. Paris: Dalloz, 2007.
- Copinger and Skone James on copyright*. 15th ed. Garnett, K.; Davies, G.; Harbottle, G (eds.). London: Sweet and Maxwell, 2005.
- Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. gegužės 22 d. direktyva 2001/29/EB dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje vi-

- suomenėje tam tikrų aspektų suderinimo. OL L 167, 2001 6 22.
- Debois, H. *Le droit d'auteur en France*. Paris: Dalloz, 1978.
- Gower's Review of Intellectual Property [interaktyvus] November 2006. [žiūrėta 2009-11-11]. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/d/pbr06_gowers_report_755.pdf>.
- Groves, P. Pistache? A Consultation Paper. *Ent. L.R.* 2008, 19(5).
- Klimčiauskaitė, A. „Parodijų šou „Dar pažiūrėsim...“ – kitokio humoro vėliavininkai“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-11-11]. <<http://www.diena.lt/naujienos/laisvalaikis/parodiju-sou-dar-paziuresim-kitokio-humoro-ve-liavnesiai-243635>>.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų kolegijos nutartis civilinėje byloje *M. D., A. J., K. P. ir UAB „Šiaulių naujienos“ v. UAB „Šiaulių kraštas“* (Nr. 3K-3-214/2009).
- Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598.
- Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 28-1125.
- Lietuvos Respublikos bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT 1947), baigiamojo dokumento, išreiškiančio daugiašalių derybų dėl prekybos Urugvajaus raundo rezultatus, sutarties dėl civilinės aviacijos orlaivių prekybos, Lietuvos prisijungimo prie Marakešo sutarties, įsteigiančios Pasaulio prekybos organizaciją, protokolo, Lietuvos Respublikos ir Jungtinių Meksikos Valstijų supratimo memorandumo dėl geografinių nuorodų apsaugos ir darbo grupės dėl Lietuvos stojimo į Pasaulio prekybos organizaciją ataskaitos ratifikavimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 46-1619.
- Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties ratifikavimo“. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 32-1056.
- Lucas, A. Droits des auteurs. Droits patrimoniaux. Exceptions au droit exclusif (CPI, art. L. 122-5 et L. 331-4). *JurisClasseur*, Fasc. 1248.
- Lucas, A.; Lucas, H.-J. *Traité de la propriété littéraire et artistique*. Paris: Litec, 2006.
- Maniatis, S. M.; Gredley, E. Parody: A Fatal Attraction? Part 1: The Nature of Parody and its Treatment in Copyright. *E.I.P.R.*, 1997, 19 (7).
- McCutcheon, J. The New Defence of Parody or Satire under Australian Copyright Law. *I.P.Q.* 2008, 2.
- Mizaras, V. *Autorių teisė*. Vilnius: Justitia, 2008.
- Pollaud-Dulian, F. *Le droit d'auteur*. Paris: Economica, 2005.
- Spitz, B. Droit d'auteur, copyright et parodie, ou le mythe de l'usage loyal. *RIDA*. 2005. 204.
- Tarptautinių žodžių žodynas*. Atsakingasis redaktorius V. Kvietkauskas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
- TGI Paris, 24 mars 2000 // *Légipresse*, 2000, Nr. 172-I, p. 71.
- TGI Paris, 29 novembre 2000. Sté BMG Music Pub. et autre c. Sté Lancelot Films // *RIDA*, 2001, vol, 189, p. 377.
- TGI paris, 3 janvier 1978 // *RIDA*, avril 1978, p. 119.
- Treiger-Bar-Am, L. K. Christo's Gates and the Meaning of Art: Lessons For The Law. *E.I.P.R.* 2005, 27(11).
- Visscher, F.; Michaux, B. *Précis du droit d'auteur et des droits voisins*. Bruxelles: Bruylant, 2000.
- Voorhoof, D. La liberté d'expression est-elle un argument légitime en faveur du non respect du droit d'auteur? La parodie en tant que métaphore. *Droit d'auteur et liberté d'expression*. Sous dir. de Alain Strowel et Francois Tulkens. Bruxelles: Larcier, 2006.

THE USE OF WORKS FOR PARODY AND CARICATURE. LEGAL CRITERIONS

Jurate Usoniene

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article deals with the exception to copyright for the purposes of parody and caricature. This exception is one of the tools ensuring the balance between the authors' interest to have the monopoly on the use of their works and the right of the members of the society to the freedom of expression. Another aim of parody exception is the promotion of creativity by the permission of the transformative use of copyrighted works.*

Three main aspects of this issue are discussed in this article. The first one deals with the legal regulation of parody exception. The parody exception is one of the exceptions permitted by the Information Society Directive. The countries under investigation have two main schemes of legal regulation related to the parody exception. The first group are droit d'auteur countries (France and Belgium) which have a special parody exception provision in their Copyright laws. The second group are copyright countries (the United States and the United Kingdom) with no special provision regarding the parody exception in their laws; however, in the case law of these countries this exception is recognised as one of the acts of fair dealing or faire use. The Lithuanian Copyright Act permits the use of copyrighted works for the purposes of caricature and parody.

Another issue discussed in the article is the concept of parody exception. The conclusion that the legal perception of parody exception cannot reflect all arts genres' considerations is made. For the legal identification of the use of copyrighted material for the purpose of parody, the legal criterions of parody have to be taken into account.

The second part of the article deals with the legal criterions of the parody exception established in case law and doctrines of the countries under investigation. These criterions are: the humoristic purpose of the use of work, the originality of parody, the condition that parody must not defame the work and its author, and the conditions related to the economic competition of primary and derivative works and to the amount of primary work used in the parody. In all the countries under investigation the criterions are more or less the same.

The third issue discussed in the article is the Lithuanian case law establishing the content of the parody exception. The Supreme Court of the Republic of Lithuania ruled that the use of a work for the purpose of parody is permitted under the following conditions: the parody is an imitation of the copyrighted work, the use of a work is humoristic, the parodied work is the target of parody, the parody is an original work, the use of a work for the purpose of parody meets the triple test requirements (do not conflict with a normal exploitation of the work or other subject-matter and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the right holder).

Conclusions in the end of the article describe the main rules of the application of the parody exception.

Keywords: *copyright law, the exception to copyright, the use of works for parody and caricature.*

Jūratė Usonienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: intelektinės nuosavybės teisė, autorių teisė, dizaino teisė.

Jūratė Usoniene, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil and Commercial Law, associated professor. Research interests: intellectual property law, copyright law, design law.